

ДЕРЖАВНА АГРАРНА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вступ. Сьогодення в Україні складне і суперечливе. На кардинальні перетворення в агропромисловому комплексі витрачені величезні зусилля і матеріальні витрати. Але, на жаль, надто різкий перехід до вільного ринку призвів до непередбачених і небажаних наслідків. Замість того, щоб перетворити аграрну галузь у високорентабельну і конкурентоспроможну, відбулось значне підвищення цін на продукти харчування й катастрофічне зниження рівня життя.

Вихід із ситуації, що склалася, можливий лише через глибоке пізнання й усвідомлення, передусім на найвищих державно-владних рівнях усього того, що спричинило сучасний неблагополучний стан в аграрному блоці економіки.

Трагізм ситуації, в якій опинилося вітчизняне сільське господарство після проголошення Україною суверенності, полягає в тому, що внаслідок прорахунків і промахів допущених в роки аграрних реформувань, країна не змогла використати свій потенціал для ефективнішого вирішення загальноекономічних потреб. Колишній президент української академії аграрних наук М. Зубець та академік УААН В. Юрчишин вважають, що проблема збереження села і селянства полягає в недосконалій аграрній політиці. Визначальною передумовою подолання великих негативів, що нагромадилися в сільському господарстві та навколо нього, має стати визнання найвищими владними структурами країни їх відповідальності за те, що сільське господарство країни у своєму розвитку за дуже короткий з погляду історії період відкинуто на багато десятиліть назад, а його соціальна першооснова – селянство поставлене в умови глибоких злиднів і соціального пригнічення, подолання яких буде дуже складним і тривалим [1, с. 23].

Стан сільського господарства спричинений крім усього іншого, відсутністю в країні чітко визначеної державної аграрної політики. Все те, що видавалося за неї, пройшло шлях від антиполітики, оскільки з самого початку вона працювала не на селян, всією своєю сутністю і механізмами здійснення – як вважають вчені, відштовхувала їх від себе. То ж маємо діаметрально протилежне: за рівнем розвитку найважливішої для неї галузі Україна відкинута на десятиліття назад.

Український аграрний сектор економіки на сучасному етапі державотворення перебуває на переломному етапі розвитку, коли сільськогосподарське виробництво, незважаючи на низький рівень технічного та технологічного оснащення, є для держави однією з пріоритетних галузей. Це негативно впливає на конкурентоспроможність продукції аграрного сектору та продовольчу безпеку країни в цілому. Водночас глобалізація економічних відносин зумовлює необхідність пошуку шляхів збільшення експортного потенціалу аграрного сектору та захисту національного споживчого ринку від продовольчих інтервенцій імпортерів.

З початком реалізації зовнішньої політики України у напрямі євроінтеграції актуальності набуває переосмислення ролі держави в згаданих вище процесах. У цьому контексті системоутворюючим чинником євроінтеграційних процесів виступає функціонування ефективної сукупності механізмів державного управління, побудованих на принципах гнучкої модернізації під впливом зовнішньо- та внутрішньоекономічних чинників.

Актуальність дослідження проблем розвитку аграрного сектору України значною мірою пов'язана із його державним регулюванням, коли в умовах тісної співпраці із європейськими економічними системами постала гостра необхідність пошуку шляхів удосконалення механізмів державного впливу на сільськогосподарське виробництво. При цьому важливою є державна підтримка аграрних підприємств, а також державне регулювання тарифної та митної політики в процесі зближення з Європейським Союзом (ЄС). Це в сукупності зумовлює потребу в дослідженні формування ефективних механізмів розвитку державного управління аграрним сектором економіки України в умовах впровадження європейських стандартів.

Результати дослідження. Обсяг повноважень органів влади, які здійснюють управлінські функції відносно аграрних підприємств, встановлюється нормами вітчизняного законодавства, яке необхідно вдосконалювати у контексті підписаної та ратифікованої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 27 червня 2014 р. Водночас реформування адміністративно-територіального устрою України, децентралізація влади й інші реформи на сьогодні передбачають зміну обсягу компетенцій та регуляторних і управлінських функцій органів державної виконавчої влади, що впливає на всі сфери діяльності суб'єктів аграрного сектору: від ліцензування господарської діяльності до оподаткування аграрних підприємств, які упроваджують інноваційні технології у виробництво сільськогосподарської продукції. Такі особливості відносин влади і аграріїв потребують пріоритетного вдосконалення механізмів державного управління у цій сфері, здатних забезпечити саморегуляцію і оптимальний баланс між державною владою та суб'єктами господарювання в аграрному секторі. Тому в сучасних умовах державотворення важливо всебічно переосмислити теорію і практику дослідження механізмів розвитку державного управління аграрним сектором економіки України, особливо в умовах упровадження європейських стандартів як пріоритету розвитку державотворення в цілому.

Невирішеними у сфері дослідженням проблем впровадження європейських стандартів у різні сфери економіки України є питання щодо розробки механізмів розвитку державного управління аграрним сектором економіки України, що передбачає впровадження європейських стандартів у реальних умовах європейської інтеграції з огляду на необхідність збільшення експортного потенціалу, зниження імпортозалежності у формуванні організаційно-правових інструментів підвищення якості сільськогосподарської продукції в Україні за умов адаптації вітчизняного законодавства в аграрній сфері до Спільної аграрної політики Європейського Союзу.

Сучасний стан розвитку економіки України засвідчує поступове впровадження інноваційних механізмів управління різними секторами. Не обходить це явище такої проблеми, як ефективне управління аграрним сектором, який складає значну частину валового внутрішнього продукту держави та є найбільш перспективною сферою господарювання на шляху до пошуків ефективних моделей забезпечення сталого економічного розвитку країни.

Найбільш концептуально відображено понятійне значення механізму державного регулювання аграрного сектору у дисертації М. Латиніна. Вчений наголошує, що механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки доцільно розглядати як сукупність видів та способів дій суб'єкта регулювання, які ґрунтуються на базових принципах та реалізації функцій, забезпечуючи за допомогою певних форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч. До базових функцій органів державного регулювання розвитку аграрного сектора необхідно віднести такі: визначення мети, завдань та моделі розвитку; формування "правил гри"; координування інтересів; стимулювання економічних процесів; моніторинг та аналіз розвитку; контроль [2, с. 12].

Державне регулювання аграрного сектора економіки включає в себе застосування правових, адміністративних і економічних важелів, за допомогою яких регулюється діяльність аграрного сектора, визначаються подальші перспективи розвитку. Серед адміністративних методів державного впливу на аграрний сектор значне місце належить нормативно-правовій базі. Реформування аграрного сектора економіки супроводжується активним розвитком законодавчого забезпечення, на що вказує значна кількість нормативно-правових актів, прийнятих останніми роками з метою підвищення ефективності функціонування сільського господарства. Серед них Закони України: "Про сільськогосподарську кооперацію", "Про фермерське господарство", "Про особисте селянське господарство" тощо. Незважаючи на позитивні зміни у правовому регулюванні відносин у сфері сільськогосподарського виробництва, які відбулися в період аграрної реформи в Україні, слід констатувати, що сучасне аграрне законодавство поки що не повною мірою відповідає об'єктивним потребам суспільного розвитку.

Поняття державного регулювання та державного управління аграрним сектором тісно пов'язане з поняттям державної аграрної політики. Державна аграрна політика представляється більш широким терміном, який охоплює у своєму змісті регулювання та управління.

Аграрну політику визначають як діяльність держави, спрямовану на створення господарсько-фінансових і політичних рамок умов в аграрному секторі, що реалізується шляхом впливу на економічні процеси, які відбуваються в ньому, через форми і методи, найбільш дієві у сфері аграрної економіки. Аграрна політика являє собою упорядковуючу діяльність держави і санкціонованих нею суспільно-правових інститутів щодо формування культурних, соціальних, правових і економічних умов життя сільського населення.

Державне управління економічними інституціями в Україні базується на основах визначеної стратегії розвитку економіки в цілому. Стратегічні напрями, у свою чергу, базуються на принципах господарювання, які зумовлюють формування певних механізмів державного управління конкретних галузей, що має безпосереднє відношення і до аграрного сектору. Аграрний сектор, будучи стратегічним сегментом української економіки, виступає важливим чинником зовнішньоекономічної торгівлі України, тому ефективність державного управління цим сегментом дає можливість конкурувати державі на зовнішніх економічних ринках. У цьому процесі першочерговим завданням на шляху осмислення основ формування й розвитку аграрної політики держави виступає дослідження принципів, на яких базується державне управління аграрним сектором.

Принципи державного управління, яке є засобом реалізації державної політики розвитку АПК – це закріплені в національному законодавстві та міжнародних договорах України закономірності, обов'язкові до виконання правила регуляторного впливу держави та її органів на процес розвитку АПК; закріплені у правових нормах найзагальніші, вихідні положення, панівні в даній державі політичні та правові ідеї, основні засади, керівні настанови, що визначають найважливіші правила, за якими таке регулювання організується і здійснюється [3, с. 3].

Аграрний протекціонізм, якого дотримуються багато країн, передбачає здійснення державної підтримки аграрного сектора для забезпечення конкурентних переваг національної сільськогосподарської продукції на ринку. Так, у країнах ЄС та в Японії основні обсяги державного впливу спрямовані на пряму підтримку сільськогосподарських товаровиробників. Ці країни також перешкоджають проникненню на свої ринки імпортової продукції, насамперед шляхом встановлення особливих вимог до її якості.

У цілому, незважаючи на наявність різних підходів до ролі держави стосовно аграрного сектора, зарубіжний досвід свідчить, що у більшості провідних країн світу державне регулювання є обов'язковим компонентом аграрної політики. У цих країнах державне регулювання передбачає вирішення таких основних завдань: забезпечення стійкої економічної ситуації в сільському господарстві, стабілізація ринкової кон'юнктури і підтримка прибутковості товаровиробників, допомога в адаптації до нових умов, захист внутрішнього ринку, забезпечення конкурентоспроможності національних товаровиробників на світовому ринку. Практика переконує, що сільське господарство у країнах світу субсидується у великих обсягах з державних і недержавних бюджетів. Однак, цей досвід не був належним чином врахований у процесі реформування аграрного сектора економіки України. Реалізація прийнятої в 90-ті роки моделі ринкових відносин в агропромисловому комплексі не забезпечила формування ефективних економічних міжгалузевих відносин, призвела до спаду виробництва, різкого погіршення фінансово-економічних показників діяльності аграрних товаровиробників незалежно від обраної ними форми власності й господарювання. Причиною тому слід вважати недосконалість вивчення принципів державного регулювання розвитку АПК, які застосовувались у практиці провідних країн [4, с. 146].

Саме тому принципи державної політики у сфері АПК України в умовах євроінтеграції зумовлюють необхідність розгляду подібних принципів у країнах ЄС, які є основою формування управління аграрним сектором.

Зокрема принципи державного регулювання АПК у країнах ЄС впливають з основних цілей спільної аграрної політики, що змінюється з кожним етапом її реформування. Нині

європейська модель бюджетної підтримки аграрної сфери економіки ґрунтується на трьох базових чинниках: фермерському господарстві сімейного типу, визнанні багатофункціональної ролі галузі й усебічному захисті системи ціноутворення на продовольство і доходів товаровиробників від ринкової та природної стихій. Статтею 33.2 Угоди про створення ЄС окреслено, що його аграрна політика і спеціальні методи її застосування мають враховувати: а) особливу природу сільськогосподарської діяльності, що впливає із соціальної структури галузі та природного різноманіття регіонів; б) принцип поступовості при здійсненні будь-яких перетворень; в) тісний взаємозв'язок сільського господарства з іншими секторами економіки. Тобто ключова ідея про те, що ця галузь має унікальну природу, відмінну від інших видів економічної діяльності, пронизує аграрну політику європейського співтовариства [3, с. 4].

Складовими державної аграрної політики є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій.

Такі основоположні засади державної аграрної політики поширюються на сільське та рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів, аграрну науку і освіту, соціальну сферу села, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення.

Загалом, державна аграрна політика спрямована на досягнення таких стратегічних цілей:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- перетворення аграрного сектору на вискоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави;
- комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі [5, с. 11].

Органи державної влади, здійснюючи аграрну політику, використовують: державне регулювання, яке виступає як контроль держави по відношенню до певних процесів, тобто обмеження чи недопущення окремих ситуацій на ринку, які відбуваються в агропромисловому виробництві; та державну підтримку – стимулювання певної складової економіки чи окремих її частин для їх ефективнішого господарювання та посилення конкурентних позицій [6, с. 67-69].

Державне регулювання розвитку аграрних підприємств можна розглядати як вплив державних органів влади, спрямований на створення умов для переходу аграрних підприємств від існуючого стану функціонування до кращого порівняно з попереднім.

До основних принципів державного регулювання розвитку аграрного сектору відносяться: пріоритетність та аграрний протекціонізм; системність і комплексність; передбачуваність та прозорість; екологічна доцільність.

Форми державного регулювання становлять вид впливу держави на діяльність аграрного сектору, до яких відносять інституційне, бюджетно-податкове, грошово-кредитне, антимонопольно-конкурентне, цінове, інвестиційне, зовнішньоекономічне, екологічне, соціально-економічне регулювання.

Сьогодні в багатьох програмних документах, які розробляються з метою активізації державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України, досить часто застосовується поняття "механізм державного регулювання" як при вирішенні проблем розвитку галузі взагалі, так і при розв'язанні окремих питань.

Перш за все аграрна політика держави ґрунтується на положеннях Конституції України про право власності на землю та інші природні ресурси (ст. 13); визнанні землі "основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави". При цьому "право власності на землю гарантується", воно "набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону" (ст. 14). Стаття 41 Конституції України гарантує право приватної власності кожній людині, а ст. 42 проголошує право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [7].

Реалізація аграрної політики держави передбачає стабілізацію системи і змісту повноважень органів державного регулювання сільського господарства.

Сьогодні в Україні такими органами є:

- орган законодавчої влади: Верховна Рада України;
- органи державної виконавчої влади: Президент України, Кабінет Міністрів України;
- на місцях: місцеві органи державної адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Крім загальнодержавних органів управління було створено систему органів галузевої компетенції. До них належать: Міністерство аграрної політики та продовольства України, Аграрний фонд, управління агропромислового розвитку обласних і районних державних адміністрацій [8, с. 155].

Важливими етапами розвитку державної аграрної політики стало формування її стратегічних напрямів, що передбачає: розширення обсягів біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією; запровадження на товарних біржах сучасних біржових механізмів електронної торгівлі з використанням інструментів товарного обігу, включаючи товарні деривативи та складські свідоцтва, що включає: створення системи форвардної торгівлі як засобу самофінансування товаровиробника з використанням оптимальної системи гарантованого виконання зобов'язань за відповідними контрактами; запровадження системи торгівлі деривативами (ф'ючерсний контракт, опціон) як способу обігу майнових прав згідно з товарними біржовими угодами для впровадження механізму страхування (хеджування) цінових ризиків у майбутньому через розрахунково-клірингові установи; закріплення за оптовими сільськогосподарськими ринками за участю безпосередніх виробників функцій надання послуг з транспортування, складування, пакування продукції та фінансового обслуговування операторів ринку; фінансову участь держави на загальнодержавному і місцевому рівні у створенні мережі та інфраструктури оптових сільськогосподарських ринків; удосконалення транспортної інфраструктури, активізацію роботи з відновлення перевезень сільськогосподарської продукції річковим транспортом та виготовлення спеціалізованих великогабаритних автотранспортних засобів для сільськогосподарських вантажів; реалізацію проектів створення сільськогосподарськими товаровиробниками мережі кооперативних елеваторів, включаючи портові, за участю зернових трейдерів та держави на засадах асоційованого членства; надання обслуговуючим кооперативам пільгових кредитів за схемами, що застосовуються для сільськогосподарських товаровиробників; створення умов для формування прозорих каналів просування продукції від виробника до споживача.

Одним із основних принципів державної аграрної політики в Україні є державна підтримка діяльності сільськогосподарських товаровиробників з метою створення останнім рівних умов у господарюванні.

Одним із визначальних важелів регулювання ринку є ціна. Сучасний аграрний ринок і кон'юнктура попиту неспроможні сформувати ціну, яка б задовольняла виробника. Відсутність ефективного механізму підтримки сільського господарства і низька відтворювальна здатність цін на продукцію фактично спричинили неконкурентний, антивідтворювальний тип виробництва із стереотипом деградації продуктивних сил. Державний протекціонізм в системі ціноутворення на сучасному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні є найбільш бажаним і необхідним. Зокрема цінове регулювання як інструмент цінової політики у комплексі з підтримкою доходів виробників та купівельної спроможності споживачів здійснюються в усьому світі і забезпечують потрібний ефект.

Перспектива ціноутворення полягає у виведенні мінімальних закупівельних цін на рівень еквівалентності обміну. Мінімальна ціна виступає економічним інструментом реалізації державної протекціоністської політики в частині регулювання аграрного ринку та підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Одним із важливих принципів державного регулювання функціонування цінового механізму є його антимонопольна спрямованість, сприяння розвитку вільної конкуренції шляхом встановлення граничних цін на продукцію монопольних підприємств і об'єднань. Ціновий механізм повинен стимулювати підвищення якості продукції до рівня світових стандартів. У процесі його формування регулюючу роль держави слід спрямувати на поступове наближення внутрішніх цін до цін, які складаються на світовому ринку на продукцію аналогічної якості. Загалом до системи державного регулювання цін слід віднести сукупність

адміністративних та економічних методів впливу на несприятливі умови формування цін у ринковому середовищі.

Так, провідні українські вчені-економісти, зокрема П.Т. Саблук, пропонують для забезпечення еквівалентності відносин між сільським господарством і галузями, що його обслуговують, запровадити в Україні єдину методологію ціноутворення для всіх галузей господарського комплексу на основі концепції ціни виробництва з врахуванням вартості землі. Такий підхід дозволить отримувати сільськогосподарському товаровиробнику саме ті доходи, що ним створено і запобігатиме їх перерозподілу між іншими сферами народного господарства [9].

Держава має величезні можливості впливу на процеси цінового регулювання і контролю за переміщенням рівнів і структури цін, за дією усього цінового механізму в напрямку досягнення еквівалентності товарно-грошового обміну і цінових паритетів. Нині в усіх високорозвинутих країнах світу ціни в тій чи іншій мірі знаходяться під регулюючим впливом не тільки ринку, але і держави. Втручання державних інститутів в ринкові процеси здійснюється на макрорівні методами правового регулювання і контролю банківсько-фінансової системи, грошового і кредитного обігу, структурних зрушень в економіці під впливом науково-технічного прогресу, розробки і виконання відповідних загальнодержавних програм. Держава створює також сприятливі економічні умови і надійну правову базу для розвитку підприємництва і ринкових відносин. У свою чергу з позиції результативності потрібно констатувати факт, що цінове регулювання повинно виходити як на мікрорівень (формування обґрунтованих цін на продукцію, що споживається сільським господарством), так і на макрорівень - ринок продукції, доходи виробників і споживачів, інфраструктура, зовнішня пропозиція сільськогосподарської продукції. У свою чергу методологія і практика реалізації цінової політики повинна узгоджуватися з функціями державних й ринкових інститутів, інтересами господарських структур. В ринкових умовах держава як інститут забезпечення розвитку суспільства створює умови, встановлює інституціональні традиції, які регулюють економічну діяльність. Економічна діяльність в аграрній сфері формує підвалини національної продовольчої безпеки, тому забезпечення відповідного економічного інтересу господарювання економічних агентів є ключовим питанням політики цінового регулювання. Забезпечення економічного інтересу господарювання на землі і в аграрній сфері економіки загалом є першочерговим і вельми актуальним питанням, яке потребує сучасного теоретико-методологічного обґрунтування. Ціновий механізм об'єктивно є головним інструментарієм забезпечення мотивації виробника в умовах вітчизняного аграрного сектору. Тому цілком обґрунтовано можна стверджувати, що сформувавши адекватну мотивам виробника ціну, ринок забезпечує економічний інтерес господарювання.

У сільському господарстві мають місце інституціональні особливості конкурентоспроможності, зокрема це пов'язано із "інститутом власності" завдяки якому в економіці функціонують підприємства різних організаційно-правових форм, що обумовлює різноаспектний підхід до формування їх конкурентоспроможності. Наприклад, аграрні домогосподарства (господарства населення) мають переваги порівняно з приватно-колективними, кооперативними чи державними, наприклад, їм менше загрожує перспектива збанкрутувати, оскільки вони переважно натуральні. Поряд з ними фермерські господарства є товарно-підприємницького типу, а тому ринок і конкуренція спонукають їх до високої ефективності виробництва.

Державна аграрна політика у контексті євроінтеграції в Україні представлена системою організаційно-правових механізмів, котрі здійснюють управлінсько-регуляторний вплив на аграрний сектор. Безпосередньо державна аграрна політика реалізується компетентними державними органами по відношенню до аграрних підприємств та інших виробників сільськогосподарської продукції. Саме тому вітчизняне законодавство, будучи основою державної аграрної політики на шляху до аграрної євроінтеграції, повинно бути вираженим у консолідованому нормативно-правовому акті, котрий у рамках комплексної державної програми включатиме, окрім інших, наступні стратегічні аспекти розвитку

аграрного законодавства, а саме:

- основи безпеки виробництва, зберігання і транспортування сільськогосподарської продукції;
- напрями соціально-економічної підтримки сільськогосподарських територій;
- податково-кредитне стимулювання експорту високоякісної сільськогосподарської продукції.

Для стабілізації аграрного виробництва та підвищення ефективності функціонування аграрного ринку в зарубіжних країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін і фермерських доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, стабілізація ринку сільськогосподарської продукції тощо. При цьому практично всі західні країни у відносинах сільського господарства з іншими галузями, у питаннях експорту й імпорту сільськогосподарської сировини дотримуються принципу аграрного протекціонізму. Більше того, успіхи сільського господарства країн Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю зобов'язані не стільки розвитку ринкових відносин у цих країнах, скільки обмеженню дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо [10].

Досвід низки розвинутих країн свідчить, що держава всебічно підтримує аграрний сектор економіки країни та галузі, які з ним щільно пов'язані.

Загалом, у будь-якій країні за будь-якої соціально-економічної системи економіка регулюється певним втручанням держави. При цьому державні заходи впливу включають: прямий вплив шляхом директивних, адміністративних, економічних методів регулювання; опосередкований вплив, який забезпечується ціновим, кредитно-фінансовим, податковим, інвестиційним механізмами

Відносно сільського господарства використовуються різні методи державного регулювання. Зокрема: податкове регулювання; грошово-кредитне регулювання; бюджетне регулювання; регулювання шляхом державного замовлення; цінове регулювання; соціальне регулювання; регулювання трудових відносин та оплати праці; регулювання охорони та відновлення навколишнього середовища; регулювання за допомогою обмежень; безпосереднє управління сільськогосподарськими підприємствами, що є державною чи муніципальною власністю.

Механізми державного управління аграрним ринком у розвинених країнах спрямовані у першу чергу на забезпечення головного ресурсу аграрного сектору – сільськогосподарських земель.

Так, різні країни світу широко використовують практику запровадження обмежень на ринку сільськогосподарських земель в залежності від географічних особливостей, історичних, правових і культурних традицій, а саме:

- розмір землеволодінь;
- обмеження для іноземців;
- переважне право на купівлю земельної ділянки;
- територіальні обмеження;
- орендні відносини;
- корпоративні обмеження;
- зміна призначення.

Обмеження, пов'язані з розміром земельних ділянок (як мінімальним, так і максимальним), є важливим засобом запобігання як фрагментації земель, так і надмірної концентрації землі у одного власника. Такі обмеження більш характерні для країн з перехідною економікою та для країн з обмеженою кількістю земельних ресурсів і встановлюються на муніципальному або регіональному рівні. Для прикладу: в Угорщині - не більше 300 га (для фізичних та юридичних осіб); в Румунії - не більше 200 га (для фізичних та юридичних осіб); у Данії - не більше 30 га (потрібна фахова освіта та фермерський досвід); для Кореї - не більше 3 га (агрозона), за агрозоною - 10 га, мінімум 0,1га; в Японії - не більше 3 га (для Хоккайдо - до 12

га); у Бразилії - гнучка система обмежень за розміром землеволодінь в залежності від регіону країни [11].

Що стосується країн-членів Європейського Союзу, то пріоритетами ринкової економіки в цих країнах є право на вільний рух капіталу, на відкриття та ведення приватного бізнесу та відсутність дискримінації. Однак, в деяких країнах - нових членах ЄС запроваджені тимчасові обмеження на володіння землями сільськогосподарського призначення для іноземних громадян, юридичних осіб та урядів. Наприклад, Польща, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Угорщина, Чехія (2004), а потім - Румунія, Болгарія (2007) встановили перехідний період (тривалістю до 7 років, починаючи з часу приєднання до ЄС, Польща - 12 років), протягом якого фізичні особи-іноземці не можуть купувати сільськогосподарські землі. Зазначені обмеження стосуються перш за все резидентів країн, які не є членами ЄС. Громадяни та юридичні особи з країн-членів ЄС можуть набувати сільськогосподарські землі у власність за умови дотримання певних вимог (не менше 3 років легального перебування в країні та ведення сільськогосподарської діяльності на орендованих землях, заснування юридичної особи і т.п.) [12, с. 26]. Дана специфіка державного впливу на агросектор в країнах ЄС зумовлена механізмами адаптації нових країн-членів ЄС, котрі нещодавно приєдналися й проходять період адаптації до сформованих європейських стандартів. Цей період є найважливішим у процесі євроінтеграції, й головним завданням України виступає необхідність максимально наблизитись до даних стандартів ще до вступу у ЄС.

Проблема європейських стандартів державного управління аграрним сектором є постійно досліджуваним питанням у науці й практиці.

Провідні позиції ЄС в аграрному виробництві й світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією значною мірою обумовлені особливими умовами розвитку аграрного комплексу Євросоюзу, які були створені в результаті впровадження у 1962 році Спільної аграрної політики ЄС.

У загальному розумінні Спільна Аграрна Політика Європейського Союзу (САП ЄС) (Common Agricultural Policy of European Union) є системою субсидій, які виплачуються фермерам країн ЄС. Головні цілі САП – це гарантування виробництва достатньої кількості продовольства й забезпечення справедливого рівня життя людей, які займаються сільським господарством [13].

На початкових етапах новостворена політика була спрямована на підтримку фермерських господарств і розвиток ефективного агропромислового виробництва. З метою досягнення поставленого завдання був створений спеціальний фонд підтримки і гарантій сільськогосподарських товаровиробників, частка якого становила від 50% загального бюджету ЄС. Усі кошти фонду спрямовувалися в основному на пряме і непряме субсидування фермерів, на реструктуризацію виробництва і управління, впровадження нових технологій виробництва тощо.

Саме тому у країнах європейського співтовариства державне управління аграрним сектором має економічне спрямування, а однією з його найважливіших функцій є регламентування кількості й якості вироблюваної продукції шляхом контролю за організаційно-економічною структурою виробництва, зокрема заохоченням кооперації та вертикальної інтеграції, що має вплив на галузеву спеціалізацію виробництва сільськогосподарських продуктів і порядок постачання ними населення. До важливих функцій державного регулювання відносять також управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, ветеринарне обслуговування та кредит. Держава здійснює також контрольно-облікові функції (інспекція якості продукції, ветеринарна інспекція, статистика та ін.). У деяких західноєвропейських країнах зараз беруться до керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, перепідготовки осіб, витіснених із сільського

господарства, для роботи в інших галузях, а також розробки та впровадження спеціальних програм розвитку сільських територій.

Висновки. Дослідження теоретичних засад державного управління аграрним сектором на шляху до євроінтеграційних процесів дозволяє зробити висновки та узагальнення, серед яких найбільш важливими виступають наступні.

По-перше, державне управління аграрним сектором у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях представлене узагальненням наукового досвіду вчених, які висвітлювали дану проблематику через призму структурно-функціонального бачення проблеми державного управління агросектором, адміністративно-територіальної системи управління та у рамках галузево-спеціалізованого управління агропромисловим комплексом. Вчені, досліджуючи дану проблему, не завжди розмежовують поняття "регулювання" та "управління", ототожнюючи ці терміни. На наш погляд, державне управління аграрним сектором – це система державного впливу на сукупність підприємств і організацій у сфері аграрного виробництва, реалізації аграрної продукції та функціонування соціальної інфраструктури, яка здійснюється компетентними органами влади і управління у рамках спеціалізованих програм відносно конкретних галузей аграрного сектору на міжнародному, національному й регіонально-територіальному рівні.

По-друге, основи реалізації аграрної політики держави в умовах євроінтеграційних процесів представлені сукупністю державних механізмів, котрі визначають принципи, системні складові, нормативно-правові засади та організаційно-економічні чинники аграрної політики. Принципи державної аграрної політики охоплюють такі властивості суспільних відносин у цій сфері, котрі виражаються законністю, державним протекціонізмом, ефективністю, субсидіарністю, прагненням безпеки та економічною рівновагою. Системні складові аграрної політики визначають формування та реалізацію основних напрямів державної аграрної політики у державі та на світових аграрних ринках, формують ефективний взаємозв'язок між виробниками та споживачами аграрної продукції та реалізують торгівельну політику у аграрній сфері. Нормативно-правові засади державної аграрної політики представлені системою законодавства, котре регулює порядок вироблення, реалізації та споживання аграрної продукції, а також імпортно-експортні операції. Нормативно-правові акти регулюють також такі важливі аспекти аграрної політики, як харчова безпека, порядок транспортування та зберігання харчових продуктів й інші відносини, пов'язані з аграрним сектором. Організаційно-економічні чинники аграрної політики, з однієї сторони, представлені системою органів державної влади, до компетенції яких входять функції управління аграрним сектором, а з іншої сторони – системою аграрних підприємств та господарств, які беруть безпосередню участь у аграрних відносинах, будучи виробничо-торгівельними утвореннями. Тому механізм державного управління агросектором є процесом взаємодії зазначених державних органів й аграрних підприємств і господарств.

По-третє, характеристика особливостей формування та розвитку аграрної політики держави в умовах євроінтеграційних процесів дала змогу виокремити три основних напрями її розвитку. Перший напрям передбачає формування сучасної державної політики в умовах європейської інтеграції на забезпеченні таких складових, як безпека виробництва аграрної продукції, дотримання стандартів її зберігання і транспортування. Цей напрям державної аграрної політики може бути реалізований шляхом імплементації норм та стандартів ЄС з контролю якості і безпеки в національне законодавство України. Другий напрям пов'язаний з тим, що ефективна аграрна політика має будуватися на комплексних програмах соціально-економічної підтримки сільськогосподарських територій, підтримки села в цілому, розвитку сільськогосподарської інфраструктури, врахуванні агроекологічних особливостей регіонів у загальнонаціональних і регіональних державних програмах. Третім напрямом аграрної політики має стати податково-кредитне стимулювання підприємств-експортерів високоякісної аграрної продукції не тільки на ринках країн ЄС, а й на світовому ринку, що дасть змогу вітчизняним аграрним підприємствам в умовах економічного стимулювання самостійно реалізовувати інноваційні технології у виробничому процесі.

По-четверте, світовий досвід організації аграрного ринку та управління його функціонуванням представлений трьома основними стратегічними напрямками управління аграрним сектором: регулюванням землекористування, забезпеченням збалансованого контролю над ціноутворенням та впровадженням економіко-правових стимуляторів інвестування аграрного сектору. Досвід розвинених країн у сфері ефективної реалізації збалансованої аграрної політики, котра призвела до високої ефективності функціонування аграрного сектору, необхідно врахувати у модернізації вітчизняних механізмів державного управління аграрним сектором. Найважливішим вектором вбачається формування та реалізація послідовних механізмів адаптації вітчизняного аграрного сектору до вимог стандартів Європейського Союзу, при чому важливості набуває поєднання ефективного досвіду розвинених країн з урахуванням вітчизняних реалій державотворення та українських агроекологічних особливостей.

Список використаних джерел

1. Зубець М. В. Проблеми села – в недосконалії аграрній політиці / М. В. Зубець, В. В. Юрчишин // Агроінком, 2013. – №9-10. – С. 23-31.
2. Латинін М.А. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: Автореф. дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / М.А. Латинін ; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2007. — 36 с.
3. Левченко Н.М. Формування інноваційних механізмів державного регулювання розвитку АПК. Автореф. дис. д-ра держ. управління: 25.00.02 – механізми державного управління. –Чорноморський державний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2011. – 42 с.
4. Левченко Н.М. Принципи державного регулювання розвитку АПК в умовах інтеграції до європейського простору / Н.М. Левченко // Акт. проблеми держ. упр.: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. – No 1 (32). – С. 145–149.
5. Рябенко Г.М. Основні пріоритети аграрної державної політики // Г. М. Рябенко // АгроСвіт. - 2010. - № 15. - С. 10-12.
6. Шийка Ю.Б. Теоретичні основи державної аграрної політики: регулювання та підтримка Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал – 12. – 2012. [38] – С. 67 – 69.
7. Конституція України : наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Тодика та ін. — К. : Вид. дім "Ін Юре", 2003. — 808 с.
8. Роздайбіда О.В., Білінська О.В. Економіко-правові аспекти державної аграрної політики України // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого – № 3. – 2010. – С. 152 – 161.
9. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П.Т. Саблук // Економіка АПК. - 2007. - №2 - С. 3-10.
10. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf>.
11. Артюшин В.І. Проблеми становлення та функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / Артюшин В.І., Кобець М.І., Пугачов М.І. К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2007. - 60 с.
12. Козловський С. В. Світовий досвід та перспективні напрями формування ринку землі в Україні / С. В. Козловський, Н.М. Махначова // Зб. наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія: Економічні науки. – 2012. – №1 (56). – С. 24 – 31.
13. The EU common agricultural policy / Simon Jeffery // Theguardian.com - Режим доступу: www.theguardian.com/world/2003/jun/26/eu.politics1.